

Coğrafya'da Değer Eğitimi

Dr. Taner iFi

— 3. Baskı —

Yrd. Doç. Dr. Taner ÇİFÇİ

COĞRAFYA'DA DEĞER EĞİTİMİ

ISBN 978-605-318-402-7
DOI 10.14527/9786053184027

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Mart 2016, Ankara
3. Baskı: Şubat 2018, Ankara

Yayın-Proje: Özlem Sağlam
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sage Yayıncılık Reklam Matbacılık San Tic. Ltd.Şti.
Kazımkarabekir Cad. No:97/24 İskitler - Ankara
0312 341 00 02

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 14721

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

Anne ve Babama...

Yrd. Doç. Dr. Taner ÇİFÇİ

İlk ve orta öğrenimini Yalova'da tamamladı. Lisans eğitimini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Amasya Eğitim Fakültesinde, Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde tamamladı. Ankara'da 2008-2012 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak öğretmenlik görevinde bulundu. 2012 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Öğretim Görevlisi, 2015 yılında ise yardımcı doçent oldu. Aynı fakültede 2017'de Temel Eğitim Bölüm başkanlığına atanmıştır ve fakülte kurulu üyeliği yapmaktadır.

Uzmanlık alanları, coğrafya eğitimi ve değerler eğitimidir. Yayımlanmış 1 kitabı ve 1 kitap bölümü, ulusal ve uluslararası dergilerde, sempozyumlarda ve kongrelerde sunduğu çok sayıda tebliği ve yayımlanan makaleleri bulunmaktadır. Birçok sempozyum ve kongrede bilim kurulu üyeliği yapmıştır. Ayrıca ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayın hakemlikleri yapmaktadır. Uluslararası endeksli Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi'nde yazı işleri müdürü olarak görev yapmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Başarı belgesine layık görülmüştür. Evli ve bir çocuk babasıdır. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.

Halen Cumhuriyet Üniversitesi Rektör Danışmanlığı, Senato Üyeliği ve Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevlerini sürdürmektedir.

e-mail:

tanercifci@gmail.com

tcifci@cumhuriyet.edu.tr

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ

İyi olmak kolaydır, zor olansa adil olmak... Peki, iyilik ve adalet ek-
seninde öğretmen kimdir? Sadece bir öğretici mi? Yoksa eğitmen mi? Ben-
ce hem her ikisi, hem de daha fazlasıdır. Mesela okulda gücü temsil eder
öğretmen. Öyle olunca onun eksenindeki iyilik ve adalet kavramlarına
bir yenisi daha eklenir, kendiliğinden: Güç! Bu kavramı işitince hep
Pascal'ın *"adaletin kuvvetli, kuvvetlinin de adaletli olması gerekir"* şeklindeki
sözü beliriverir zihnimde. Bu sözden yola çıkarak güç ve öğretmen arasın-
da bir denklem kurarım, bazı çıkarımlarda bulunurum kendimce. "Güç-
lü, güçsüzler üzerinde baskı kurmamalıdır, aksine güçlendirmek için adil
davranmalıdır onlara karşı" diye düşünürüm. Öğretmen "sadece notu değil;
sevgiyi, vicdanı, ilgi ve hoşgörüyü birlikte empatiyi adaletin özünden ayrıl-
madan üleştirmeli" derim, mekânın sınıfın içi veya dışı olduğuna aldırış et-
meksizin. İşte o zaman Freud'un *"medeniyyetin ilk şartı adalettir"* özdeyişinin
yeniden, defalarca yeniden hayat bulacağına inanırım. Sağlıklı nesillerin
oluşmasında öğretmenin üzerine düşeni mazeretsiz yerine getirdiğine
tanıklık edeceğimiz zamanların uzakta olmadığını hissederim.

Ahmet Arvasi'nin çizdiği eğitimci profiline uygun öğretmenler gör-
dükçe yeniden filizlenir hislerim, inançlarım. Ne diyordu büyük Türk top-
lumbilimcimiz, pedagogumuz Arvasi? *"Eğitim sisteminin temel amacı, bir
bütün olarak fert ve cemiyetin mutluluğunu sağlamaktır. Bunu ancak eğitim-
ciler sayesinde gerçekleştirmek mümkündür. Eğitimciler; mütevazı, şefkatli,
sabırlı ve yumuşak huylu olmalı ve öğrencilere daima doğruyu öğretmeli ve
göstermelidir. Alanlarında yeterli ve üstün olmalı, sürekli kendilerini yen-
lemeye ve geliştirmeye çalışmalıdırlar. Vatan, millet ve devlet sevgileri yüksek
olmalı, Allah sevgisi ve korkusu ile dolu olmalıdırlar."* Bu ifadeler, hemen
hepsi defalarca sınanmış bir tecrübenin mahsulü değil mi? Cevabımız el-
bette su götürmez bir "evet"...

Gerçekten de öğretmen en evvel toplumsal ve evrensel bütün ahlaki
kural ve değerlerden hissesine düşeni almış olmalıdır. Doğuda, batıda, köy-
de yahut kentte bulunuyor olmasına, yani yine mekâna aldırış etmeksizin
toplumun ihtiyaç duyduğu akıllı ve karakterli bireyleri, daha edebi bir üs-
lupla söylemek gerekirse yarının ışık kulelerini, ülkemizin eğitim neferleri-
ni yetiştirme gayesine ulaşma yolunda yılmadan, yorulmadan yürümelidir
öğretmen. Bunu yaparken mesleğine sadakatten şaşmamalıdır. Vatanına,
milletine sadakatle bağlı olmak yolunda şaşırılmamalıdır. Öğretmen şaşar,
şaşırsa bütün bir toplumun, tüm bir ülkenin özgür ve mutlu yarınlara

akan yatağı balçıkla dolar ve kurur o yatak. Ama mesleğini ve öğrencilerini seven, adalet ve sadakat yolundan sapmayan öğretmenler var oldukça su akar ve yatağını kendiliğinden bulur; bir öğretmen yetişir, bir öğrenci yetiştirilir tüm ülkenin kaderi değişir. O vakit hiçbir savunma ve saldırı sistemi onun karşısında duramaz, çünkü en güçlü silahı siz kuşanmışsınızdır, Nelson Mandela’nın “dünyayı değiştirmek için kullanabileceğiniz en güçlü silah eğitimidir” sözünün özüne uygun olarak.

Elinizdeki kitap, coğrafya derslerinin sadece coğrafi isimlerden yahut birtakım istatistik yahut ezberlerden ibaret olmadığını vurgulamak için 2016 yılının Mart ayında ilk yolculuğuna çıkmıştı. Okuyucusunda bir farkındalık yaratıp, coğrafi bir bilinç oluşturmayı kendisine amaç edinmişti. Bahsedilen amaçlar esasında coğrafya derslerinin güttüğü gayeden ilham almıştı. Çünkü coğrafya bilgisi öğrencilere tüm hayatları boyunca balık vermeyi değil, balık tutmayı öğretmeyi amaçlar. Belki biraz kulak tırmalayacak ama söylemeden geçmeyelim, coğrafya; rehberlik etmez, öğrencilere gidecekleri yolu da göstermez, aksine öğrenciler için gittikleri yolun sonunu yaşamalarını sağlamayı hedefler. Ayrıca öğrenciler kadar öğretmenlere de coğrafya derslerinde değerlerin nasıl kazandırılacağını, kazanılan değerlere ilişkin uygulamaları, o değerlerin davranışları nasıl etkilediğini ve elbette değerler eğitimi sürecinin öğrenci açısından nasıl yorumlandığı belirlemek gibi amaçlara ulaşmak da kitabın güttüğü gayelerdendir.

Bahsettiğimiz bütün bu amaç ve hedefler uğrunda ilk iki menzili iki yıl gibi kısa bir süre içerisinde geride bırakmış bulunuyoruz. Şimdi sizlerle ve sizlerden gelen eleştiri ve görüşler doğrultusunda 2018 yılı itibarıyla bir üçüncü yolculuğa “merhaba” diyoruz. Üçüncü baskıya veya yolculuğa hazırlık kapsamında yaptığımız bazı düzeltme, ilave veya eksiltmelerde sizlerden gelen eleştiri ve taleplerin inkârı zor bir katkısı oldu. Bu katkı, ilgi ve bilhassa hassasiyet için evvela siz değerli okurlara müteşekkirdiğimi peşinen belirtmeliyim.

Başöğretmen Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün öğretmenler için hedef gösterdiği ve bizim de yegâne arzumuz olan “fikri, vicdanî ve irfanî hür”, yarının mimarı güzel, güçlü ve adil nesillerin kesintiye uğramadan yetiştiği günleri gördüğümüz daha nice yolculuklarda birlikte olabilmek ümidiyle...

Taner ÇİFÇİ

Şubat-2018, SİVAS

ÖN SÖZ

Bir toplumda ne oluyor bize? Nereye gidiyoruz? Tarzı sorular, kaygılar ve eleştiriler çoğalmaya başladığında problemler de çoğalmaya başlamıştır. Kaygı verici gelişmeler ve olaylar aynı zamanda toplumların nereye gittiğine dair ipuçları da verir. Bu bağlamda toplumu oluşturan farklı kesimlerden özellikle değerler noktasında ortak tepkiler çıktığı görülmektedir. Çünkü değerler bir anlamda toplumu ayakta tutan dinamiklerdir. Değerlerini yitirmeye başlayan bir toplum en güçlü sosyal kontrol aracını da yitirmeye başlamış demektir.

Coğrafya, öğrencilere Dünya hakkında bilgi sağlamanın yanı sıra yerel-küresel yönleri ve değişimleri de yansıtan yardımcı bir derstir. Yine toplumun her türlü değişimine karşın coğrafya da sürekli değişmektedir. Bu bağlantı basit ve anlaşılır olmamasına karşın coğrafya derslerinde bu durum açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu kitap, coğrafya ve değer ilişkisi temelinde kaleme alınmıştır. Kitap, doğal olaylar ve insan etkileşimi çerçevesinde değerleri açığa çıkarıp, okuyucularda farkındalık yaratarak coğrafi bir bilinç oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Kitap 7 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde “Coğrafya” ile ilgili temel bir giriş yapılmış, 2. bölümde “Eğitim ve Coğrafya Eğitimi” ilişkisi incelenmiş, 3. bölümde “Değer, Değer Eğitimi, Değerlerin Sınıflandırılması ve Değer Eğitiminde Yaklaşımlar-Yöntemler” ile ilgili ayrıntılı örnekler verilmiş, 4. bölümde, “Coğrafya Eğitimi Programında Yer Alan Değerler” açıklanarak coğrafya ile ilişkilendirilmiş, 5. bölümde “Coğrafya Konuları ve Değer İlişkisine” özgün bir bakış açısı getirilmeye çalışılmış, 6. bölümde “Coğrafyacı Bilim Adamlarından” örnekler verilerek değer taşıyan özelliklerinden bahsedilmiş ve son olarak 7. bölümde ise “Coğrafyada Değer Eğitimine Yönelik Bir Model” geliştirilerek coğrafya öğretmenlerine yönelik değerlerin öğretimi ile ilgili örnek bir uygulama sunulmuştur.

Çalışmanın ortaya çıkmasında fikir ve düşünceleri ile destek veren değerli hocam Prof. Dr. Ülkü Eser Ünal'dı'ya, bugüne kadarki eğitim hayatım boyunca yanımda varlığını hissettiren, emekleri üzerimde olan tüm hocalarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Alana yeni bir bakış açısı kazandıracağı düşüncesiyle hazırlanan bu kitabın tüm okuyuculara ve ilgililere fayda sağlaması dileğiyle.

Taner ÇİFÇİ

Şubat, 2017 - SİVAS

KISALTMALAR DİZİNİ

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	: Aktaran
CDÖP	: Coğrafya Dersi Öğretim Programları
GGEES	: Guidelines for Geographic Education Elementary and Secondary Schools
INQUA	: International Quaternary Association
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEGEP	: Mesleki Eğitim ve Öğretimin Güçlendirilmesi Projesi
M.S.	: Milattan Sonra
NEA	: National Education Association
NCGE	: Coğrafya Eğitimi Ulusal Konseyi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
Ord.	: Ordinaryüs
ÖSYS	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
V.b.	: Ve benzeri
V.d.	: Ve diğerleri

İÇİNDEKİLER

Üçüncü Baskıya Ön Söz	v
Ön Söz.....	vii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM - COĞRAFYA

COĞRAFYA.....	4
BÖLÜM ÖZETİ ve DEĞERLENDİRME	7

2. BÖLÜM - EĞİTİM VE COĞRAFYA EĞİTİMİ

EĞİTİM	10
COĞRAFYA EĞİTİMİ	12
TÜRKİYE YÜKSEKÖĞRETİMİNDE COĞRAFYA PROGRAMLARI ÖĞRENCİ KONTENJANLARI VE ÖĞRETMEN ATAMA EĞİLİMİ	22
BÖLÜM ÖZETİ ve DEĞERLENDİRME	30

3. BÖLÜM - DEĞER EĞİTİMİ

DEĞER	34
DEĞER EĞİTİMİ	37
DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	41
DEĞER EĞİTİMİNDE YAKLAŞIMLAR-YÖNTEMLER	44
Telkin Yoluyla Değer Aktarımı Yaklaşımı (Doğrudan Öğretim)	45
Değer Açıklama - Belirginleştirme Yaklaşımı	48
Değer Analizi Yaklaşımı	50
Ahlaki Muhakeme.....	53

Örtük Program	57
ÖĞRETMENLİK MESLEK ETİĞİ	58
BÖLÜM ÖZETİ ve DEĞERLENDİRME	66

4. BÖLÜM - COĞRAFYA DERSİ PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLER

COĞRAFYA DERSİ PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLER	70
Bilimsellik	71
Vatanseverlik	72
Barış	73
Estetik	75
Sorumluluk	76
Duyarlılık	76
Dayanışma	77
Sevgi	78
Saygı	79
Hoşgörü	79
BÖLÜM ÖZETİ ve DEĞERLENDİRME	80

5. BÖLÜM - COĞRAFYA KONULARI VE DEĞER İLİŞKİSİ

Deprem	84
Toprak	87
Toprak Ana	89
Göç	91
Yerleşme	93
İklim	97
Karstik Şekiller	101
BÖLÜM ÖZETİ ve DEĞERLENDİRME	104

6. BÖLÜM - COĞRAFYACI DEĞERLERİMİZE ÖRNEKLER

COĞRAFYACI DEĞERLERİMİZE ÖRNEKLER.....	108
Prof. Dr. Sırrı ERİNÇ (1918-2002).....	108
Ord. Prof. Dr. Mehmet Besim DARKOT (1903 - 1990).....	110
Prof. Dr. Reşat İZBIRAK (1911-1998).....	113
Prof. Faik Sabri DURAN (1882-1943).....	117
Ord. Prof. Dr. İbrahim Hakkı AKYOL (1888-1950).....	125
BÖLÜM ÖZETİ ve DEĞERLENDİRME	128

7. BÖLÜM - COĞRAFYA'DA DEĞER EĞİTİMİNE YÖNELİK BİR MODEL

COĞRAFYA'DA DEĞER EĞİTİMİNE YÖNELİK BİR MODEL	132
BÖLÜM ÖZETİ	157
KAYNAKLAR.....	159
DİZİN	173

GİRİŞ

İlk insanlarla birlikte coğrafya anlaşılma-anlamlandırılmaya ve üzerinde düşünölüp çözümler üretilmeye başlanmıştır. Bundan sonraki süreçte de gerek toplayıcılıkta gerekse avcılık faaliyetlerinde ve yerleşik hayata geçme ile birlikte insanlar çeşitli sorular ve arayışlarla yaşamı kolaylaştırma ve ilerletmeye çalışmışlardır. Coğrafya insanlar için ne ifade eder? Ya da coğrafya ve onun elemanları sadece insanoğlu için midir? Elbette bu sorular ciddi bir şekilde tartışılmaktadır. Ancak coğrafyanın bir ders olarak öğrencilere bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında önemli bir rolü vardır. Okullar bu bağlamda diğer dersler ile birlikte değerlerin kazanıldığı müstesna ortamlardandır.

Küçükahmet'e (2004: 2) göre ise, okullar çocuğun doğal eğitimcilerinin (aile, komşu, çevre) eksik ve hatalı edinimlerini gerçek eğitimciler yoluyla düzeltir. Kısaca okullar çocuk üzerinde oluşabilecek olumsuz etkileri ortadan kaldırarak onu yeniden toplumsallaşma sürecine sokar. Bu süreç aynı zamanda, topluma yeni katılan bireyin toplumsal değerler aracılığıyla topluma faydalı hale getirilmesidir. Bu şekilde öğrencilerin toplum için sağlıklı ve yararlı bireyler olması sağlanmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, değerler eğitiminin amacı; bütün insanlığın ortaklaşa sahip olduğu evrensel değerlere vurgu yaparak iyi karakter örnekleri sergileyen, ahlâkî değerlere sahip, sorumluluk duygusu

içinde hareket eden vatandaşlar ortaya çıkarmaktır. Bu bakımdan, değerler eğitimi bireylerde; saygı, sevgi, sorumluluk, erdem, cesaret, inanç, azim, adalet ve bireysel disiplin gibi çok önemli ahlâkî ve medeni değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan, değerler eğitiminin uzun vadeli amacı ise toplumda giderek daha büyük bir sorun haline gelen ahlâkî, etik ve akademik konularda yardımcı olmak ve dünyamızın daha güvenilir ve yaşanılır hale gelmesine katkı sağlamaktır. Değerler eğitiminin yol gösterici, yaptırımcı bir yanının olduğu göz ardı edilmemelidir. Değerler eğitimi, saygı, sevgi, sorumluluk, dürüstlük ve adalet gibi evrensel bazı değerlerin doğruluğunu vurgular ve öğrencilerin bunları anlamalarını, bunlara önem vermelerini ve yaşamlarını bu değerlere göre yaşamaları konusunda kendilerine yardımcı olur (Altan, 2011: 56).

Sonuç olarak coğrafya dersi değerlerin aktarımında önemli bir rol oynar. Değerler eğitimi coğrafya dersi öğretim programının çatısını oluşturan öğelerden birisidir. Yerel-bölgesel-küresel bir bakış açısıyla gelecek nesiller; yetiştirmek, coğrafya dersinin konuları ile bağlantılı olup, bunların etkili şekilde coğrafya derslerinde verilmesiyle, değerler eğitimin bir bütün olarak ilerlemesi sağlanacaktır.

1. BÖLÜM

COĞRAFYA

COĞRAFYA

“Coğrafya bilmeyen gençler, giderek ilerleyen küresel gelecek karşısında hazırlıksız yakalanacaktır!”

(Reinfried ve Hertig, 2011: 2).

Literatür taraması yapıldığında bilim adamları tarafından coğrafya ile ilgili birçok tanım yapıp açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlar “yerin tasviri” ile başlayıp günümüz dünyasının küreselleşmenin etkisiyle de daha komplike tanımlara giden bir yol almıştır. Evet coğrafyayı tanımlamak kolay değildir çünkü coğrafya büyük bir bilim alanı olmasının yanı sıra birçok disiplini de içerisinde barındırması hasebiyle tanımı zorlaşmaktadır.

Coğrafya, Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK, 2015) “Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen, fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal gerçekliklerin tümü” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımı daha da açmak gerekirse Dünya’da yaşanan hiçbir olay coğrafyadan bağımsız olarak düşünülemez. Bazı bilim adamları ise coğrafyanın tanımı ile ilgili doğal sistem ve insan etkileşimi üzerine odaklanmıştır (Koç ve Yeşiltaş, 2014). Bu bilim adamlarından Amerikalı coğrafyacı Edward Ackerman’a (1963) göre ise coğrafya hedefi olan bir anlayıştır; daha az bir şey değildir. Dünya’daki tüm insanlara, doğal oluşumlara ve bu geniş etkileşim sistemine hitap eder.

Erinçe (1977) göre, coğrafya, “yeryüzündeki mekânların özelliklerini ortaya koyan ve gerek bu özelliklerin, gerek muhtelif mekânlar arasındaki benzerlik ve ayrılıkların sebeplerini ve bunlara hükmeden kanunları araştıran ve açıklayan bir ilimdir”.

Modern coğrafyanın babası olarak bilinen Alexandre Von Humboldt (1845) ise coğrafyayı, “özel ile geneli; ölçme, haritalama ve bölgesel bir yaklaşım tarzı ile birbirine bağlayan, sentezleyen bir disiplin” olarak tarif etmiştir (Demirci ve Üçışık, 2002:123).